

2957

st. 40 152⁵

~~Inv. A. 8.361~~

C. D. ANGHEL

1942

Doc

271 319

GRIGORE PĂUCESCU

CONFERINȚĂ ȚINUTĂ LA BAROUL DE ILFOV
IN ZIUA DE 26 SEPTEMBRIE 1922

BUCUREȘTI

TIPOGRAFIA „CURIERUL JUDICIAR“, SOC ANONIMĂ
5 Calea Rahovei și Str. Artei 5

1922

D.

Biblioteca Centrală Universitară
Cota 2957
Inventar 705860

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI
COTA 2957

RE 259/03

1982

GRIGORE PĂCULESCU

CONFERINȚA ȚINUTĂ LA BAROU DE ILEUV
IN ZIUA DE 26 SEPTEMBRIE 1922

B.C.U. Bucuresti

C705860

BUCUREȘTI
BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ
Cota 2957
Inventar 705860
1922

1012

GRIGORE PEUCESCU

PRECUVÂNTARE

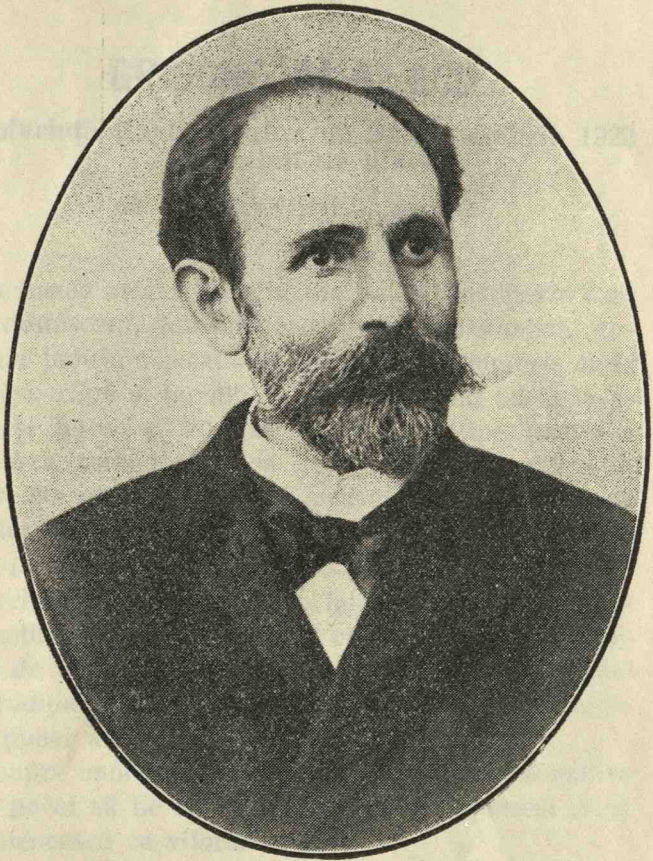
Consiliul Baroului Capitalei luând inițiativa de a preamări memoria avocaților ce au ilustrat acest barou prin o serie de conferințe, care să alcătuiască un soi de antologie a operilor acestor iluștri înaintași, — am luat și eu sarcina de a schița portretul lui Gr. Păulescu și de a pune în lumină opera lui.

Lucrarea mea este negreșit incompletă: departe de a îmbrățișa toate laturile acestei puternice personalități și de a înfățișa o caracterizare definitivă a ei.

De altfel singura mea râvnă a fost de a face un simplu gest de pietate față de memoria unui bărbat care merită să nu fie dat uitărei și de a pune în lumină câteva note caracteristice din viața și din scrierile lui.

Astăzi, când prinosul mulțimei merge în chip atât de mișcător și către eroii necunoscuți ai războiului, gândesc că cu atât mai cu temei trebuie să se îndrepte spre memoria corifeilor cunoscuți ai păcii, ai științei și ai artei.

C. D. ANGHEL.

GRIGORE PĂUCESCU

GRIGORE PĂUCESCU

Conferință ținută în ziua de 20 Septembrie 1922
la Baroul de Ilfov

de C. D. ANGHEL, avocat

În lumea asta a noastră din palatul Justiției în care se desfășoară, într-un decor pururi neschimbat, comedia judiciară jucată de o legiune de fantoșe, ce se agită o clipă și fac nițică larmă repetând aproape aceleași gesturi și aceleași vorbe stereotipe pentru a dispărea curând apoi cu totul în bezna uitărei — apar, din când în când, și oameni întregi, cari repede se desprind din gloata anonimă și dintr-o dată se pun pe planul întâiu, își afirmă cu tărie personalitatea concentrând par-că în ei, ca într'un focar, toată intelectualitatea ambientă, toată capacitatea unei generații de a-și exterioriza prin viu grai simțirea, talentul și erudiția și asigură ast-fel menținerea faimei corporațiunii avocaților.

Asupra unor asemenea mari figuri reprezentative este păcat să fie lăsată uitarea să se aștearnă și să le troenească ca viforul ernei.

Or, ciclul acestor conferențe n'are alt scop decât să reîmprospăteze memoria corifeilor dispăruți din arenă.

De către conferențiarul care m'au precedat la această tribună vi s'a schițat — cu cât talent și cu câtă autoritate — portretul unor asemeni înaintași; vi s'a enumerat meritele lor; vi s'a reproduș scâpărările

minții lor — cremene în care dormiau scânteile fulgurante.

Fie-mi permis și mie să fac un gest identic de pietate față de memoria unui mare dispărut, să aduc prinosul meu de admirație unei personalități marcante care a lăsat o dungă luminoasă în anele baroului nostru și în ale politicei noastre, să evoc înaintea dv. chipul lui Grigore Păucescu, — a unui bărbat, căruia fapt este că posteritatea nu i-a înălțat statue până azi, dar care, drept vorbind nici n'ar prea avea nevoie să se ridice — postum — pe înălțimea unui soclu de piatră pentru a putea totuși privi peste vremuri.

Marea sa operă: *Tratatul obligațiilor* prin proporțiile-i monumentale, prin soliditatea construcției, prin armonia ansamblului, prin fineța dialecticei, prin siguranța în folosirea izvoarelor — *monumentum aere perrenius* — poate, în adevăr, de bună seamă, să asigure trăinicia numelui jurisconsultului Păucescu în cursul timpurilor ce vin, de o mie de ori mai bine decât ar putea-o face un nume săpat pe un soclu, sub un chip ce nu zice nimic pe o piață publică, pe care se perindă lasitudinea și indiferența.

Un asemenea monument rezistă și mai bine ori căror revizuri ar încerca viitorimea asupra glorificării trecutului și mai ales unei revizuri asemenea aceleia la care supuneau statuele strămoșii noștri Romani, când edilii vechei Rome pătrundeau cu ciocanul în mână în pădurile de statui, ce acopereau forul și piețele cetății eterne și percutau vechile glorii ca să facă loc celor nouă.

Nicăeri poate ca la noi, o asemenea operațiune de iconoclast nu ar fi mai necesară și D-zeu știe, dacă s'ar face conștiincios, — din oamenii de bronz sau de piatră ce încurcă piețele sau aleele orașelor noastre

și ne obstruează albastrul zărei, câți ar mai rămâne inamovibili pe soclurile lor, în loc de a se năruși în fărâme, după cum s'a năruit de mult și șubreda lor reputație.

Fie însă că s'ar face, fie că nu s'ar face operațiunea aceasta în potriva gloriilor noastre consacrate prin turnarea în bronz sau săparea în piatră faima jurisconsultului Păucescu va rămâne pururi neatinsă pentru viitorii slujitori ai dreptului. Pururi, studiile și adnotările lui de hotărâri din *Dreptul* servi-vor aceora ce se interesează de soluționarea conform adevăratei doctrine a chestiilor de drept, și pururi *Tratatul* său va fi cercetat cu folos de cei ce vor să se instruiască în știința dreptului, mai ales cu privire la deosebirile ce desparte legislația noastră modernă, în ceea ce privește materia obligațiilor, de dispozițiile vechilor noștri codici Caragea și Calimah, cât și de legislația clasică a poporului roman.

Aceasta carte va apărea totdeauna ca opera unui cugetător ingenios și profund, pătruns de spiritul științific. Capitolele asupra contractelor, quasi-contractelor, a condițiilor de exercitare a *condictio indebiti*, a delictelor și quasi-delictelor, a acțiunii pentru despăgubiri, a acțiunii pauliene, a teoriei probelor, a răspunderii persoanelor publice și a funcționarilor statului, toate sunt atâtea pagini luminoase, magistrale, în care se oglindesc toate izvoarele dreptului dela cele mai vechi până la cele mai moderne, în cari se deapănă toate controversesele, se cântăresc toate argumentele, se încearcă toate ipotezele și se statornicesc soluțiile cele mai sagace și mai științifice.

Operă a maturității lui, deși începută din tinereță, cu ce dragoste și cu câtă tragere de inimă i-a închinat Păucescu munca unei vieți laborioase se vede

din fraza în care el ne destăinuiește că : „această scriere a fost pentru mine o îmbărbătare în ore de slăbiciune, o mângâiere în zile de dezgust și cea mai vie plăcere a vieții mele, în timpurile liniștite“.

Cu câtă mulțumire se reîntorcea la ea când vicisitudinile vieții și a carierei lui îl făceau să o întrerupă din când în când ! Așa, după ce părăsește Ministerul de Agricultură, unde a lăsat o urmă neștersă, a tras o brazdă vâjnoasă depunând în ea sămânța spiritului său rodnic, el nu se poate abține de a nu ne destăinui mulțumirea ce o resimte când poate în sfârșit relua „firul studiilor lui senine asupra Dreptului“ și în prefața Tratatului asupra obligațiilor ne spune : „Acum mă întorc la scrierea mea atât de mult părăsită. Mă întorc cu un sentiment de mulțumire intimă, nu doar că nu era nimic atrăgător în însărcinările departamentului ce am ocupat. Din contra. Dar este atâta timp de când am început „Tratatul obligațiilor“, am lucrat cu atâta drag la dânsul, încât mă găsesc în poziția aceluia, care lasă o călătorie interesantă și revine în țara lui. Odată întors, sper că voi avea și timpul și puterea pentru ca să termin fără întrerupere, dacă nu întreg Tratatul obligațiilor, măcar izvoarele obligațiilor“.

Speranța vană din nenorocire, căci moartea nu i-a îngăduit să-și îndeplinească gândul, ci l'a răpus în al 55-lea an al vieții sale.

Curios e că de atunci, afară de câteva articole necrologice pripite, nimeni nu s'a învrednicit să spuie o vorbă de apreciere asupra operei, nici asupra omului, probabil pentru a invedera încă odată temeiul vorbei franțuzești : *quand on est mort c'est pour longtemps*.

Născut la 1842 în Roșiorii de Vede, el moare la 4

Mai 1897. Studiile secundare și le face la Sft. Sava cele universitare la Paris, de unde se întoarce licențiat, cu eternul regret de a nu fi putut face și Doctoratul.

El care mărturisește că începuse studiul dreptului fără plăcere și oarecum în silă, se pasionează în urmă pentru el, și ese din școală cu convingerea că dreptul este o știință mare și frumoasă. Dar, după cum spune în Prefața Tom. I al *Tratatului obligațiilor*, o știință grea, căci: „unde în alte științe, n'ai să raționezi decât asupra unei singure idei: în algebră, idea de număr; în geometria idea de spațiu; în știința dreptului se desvoită și se încrucișează mai multe principii: binele mai întâiu, adică ideele morale; interesul în urmă, fie public, fie privat; și mai presus de toate, dreptatea.

Dreptul este știința care studiază aceste deosebite principii; iar legislația înseamnă drumul ce trebuie să parcurgă fiecare, în mijlocul divergențelor de interese, și diferitele lor combinațiuni, adică punctele de intersecție, până unde să meargă unul și de unde să înceapă altul.

De când ne-am încredințat de aceasta, de atunci m'am ocupat de această știință cu iubire“ — zice el.

Reîntorcându-se în țară, dela studii, el intră în magistratură în 1886 ca procuror și parcurgând repede treptele erarhiel, ajunge procuror la Curtea de Casație păstrând această slujbă 4 ani, adică până în 1871, când îmbrățișează cariera de avocat.

Păucescu dobândește un cult pentru profesiunea aceasta de avocat și o exercitează cu atâta distincțiune și autoritate, încât aproape nu era proces de oare-care importanță, nu era cauză celebră la care, participarea sa să nu fie socotită indispensabilă.

Dar pentru a dobândi în breaslă această vază, el n'a alergat nici odată după ea, ci notorietatea a venit la el, prin forța lucrurilor. El n'a vorbit nici odată la bară pentru galerie, și n'a știut ce e reclama.

El n'a încercat nici odată să sporească importanța vre-unei chestiuni ce avea de desbătut, prin amploarea verbului, ci a considerat totdeauna forma ca un accesoriu, care n'are altă sarcină decât aceea de a reflecta fondul, căci fondul pentru el este totul, fondul este acel asupra căruia auditoriul urmează să se oprească și să cugete, nu forma, și totuși forma la el era totdeauna îngrijită, adesea impecabilă.

Chestiunea de dezbătut, de multe ori el o reducea la o problemă de matematică de rezolvat prin ecuațiuni. Rigiditatea fondului însă era acoperită de bogăția pledoariei.

Și totuși vorbirea lui, ca și proza lui scrisă, era neprefăcută, fluidă, neîncărcată, de o simplitate extremă, probabil unde-și spunea că vorba trebuie să se mărginească să sublinieze faptul, nu să se substituie lui, nici să-l împodobească până într'atât încât să-l facă să nu mai fie aparent.

În adevăr, D-lor, este constant că lucrurile cele mai grozave câștigă să fie spuse cu simplitate, căci nimic nu-i mai expresiv, mai încredințător decât simplitatea. Sunt emoțiuni sfinte, sunt dureri crunte, sunt entuziasmuri pline de avânt, pe care o privire, un gest, un strigăt le destăinuiesc de o mie de ori mai bine decât perioadele cele mai pompoase.

Cu asemenea însușiri, cu vasta sa erudițiune, cu cultura generală așa de serioasă ce dobândise era imposibil ca Păucescu să nu-și asigure un loc de frunte în Barou.

Un asemenea loc i se cuvenea și pentru că-și iubea

profund meșteșugul și avea asupra-i o concepțiune cu totul superioară și înălțătoare.

El zice unde-va : „un avocat ce prezintă cauza unui imprecinat face ca un om slab și fără trecere să fie tot atât de puternic înaintea Justiției ca un om care are multă avere și multă putere ; de oare-ce avocații sunt absolut egali înaintea justiției și astfel grație lor se realizează egalitatea părților în fața legii“.

Dar concepția lui completă o găsim așternută în una din cele mai avântate din paginile lui, pagină cu adevărat de antologie, pe care nu mă pot abține de a nu o cita în întregime cu toată lungimea ei.

Ascultați-o vă rog cu atenție căci merită :

„Adevărul e că nici o profesie — afară de cea de medic — nu este așa de proprie pentru a întări caracterul, pentru a înălța demnitatea unei persoane și dacă sunt cari să vadă alt-fel, cauza este că vederile lor slabe se opresc la suprafața lucrurilor și nu pătrund mai departe.

La prima vedere, în adevăr, avocatul este un negustor, ca toți negustorii : te duci la dânsul ca la ori-ce băcan, te tocmești ca în ori-ce lipscănie, și plătești ca pe ori-ce teighea.

Până aici el samănă cu toți negustorii, dar e mai rău de cât dânsii ; ceil'alți negustori îți dau ceva în schimbul banilor : icre, măslina, — o valoare oarecare, pe când el nu-ți dă nimic.

Nici nu te ascultă măcar să-i spui bine și pe indelete cursul pricinii ; d'abia își aruncă ochii pe acte și-ți zice să vii la înfățișare. Acolo începe a spune, dar ce spune numai el înțelege ; vorbe puse unele lângă altele, fraze lungi și înăsprite cu cuvinte latinești ; — își ia fel de fel de poze, dă din mâini, dă

din picioare, își închiondorează ochii, bate cu pumnii în masă, și cum isprăvește de vorbit te lasă și pleacă; de-i câștiga, de-i pierde, tot una-i face.

Iată ce vede ochiul profan, iată ce știu toți. Dar în profesiunea de avocat e o altă parte: parte care nu se vede, care nu mai se presimte și tocmai ea constituie în adevăr această profesiune.

Ea nu începe decât în momentul în care avocatul a rămas singur în cabinetul său de lucru. Acum uită-te la el!

Incepe întâiu a examina actele — cu câtă băgare de seamă! — ca să vadă într'ânsele în ce stă și până unde merge dreptul clientului său. Cercetează fiecare act și se întreabă care e pozițiunea ce părțile au voit să-și creeze, lămurește fie-ce fapt și determină influența ce a cătat să aibă asupra celor ce-l preced și celor ce-l urmează. În această cercetare fie-care frază, fie-care vorbă, pozițiunea unei virgule chiar, iau în mintea lui proporțiuni colosale, căci o virgulă poate decide de soarta unui proces.

Și după ce a determinat cu siguranță faptele, examinează consecințele juridice ce rezultă din ele, reduce pe fie-care la principiile cele mari din cari decurg și le luminează unele prin altele.

Dar aci nu se opresc investigațiile sale, el se întreabă ce au cugetat reprezentanții cei mari ai științei dreptului asupra ipotezelor analoage și ce au decis instanțele judiciare în asemenea cazuri. Caută — cu câtă pasiune! — cari sunt argumentele ce se invoacă sau se pot invoca contra, le cerne, înlătură pe cele slabe, notează pe cele puternice ca să se serve de ele sau să le combată.

Acum adevărul întrevăzut l'a înțeles și l'a simțit; probabilitățile s'au prefăcut în certitudini; dar rolul lui

nu s'a terminat încă, și, după această operă de investigație și de compilare, începe opera sa de creațiune, ca să zic așa, munca prin care-și întocmește pledarea, se gândește cum va expune faptele, cum va prezenta punctul de drept, ordonează argumentația sa determinând locul fie-cărui argument ca să conducă cu încetul, dar cu putere, la concluzia la care vrea să ajungă. El se gândește mult, căci nimeni nu poate să studieze prea mult un proces, fie chiar simplu! De odată, tresare din meditația lui, se oprește, fizionomia lui se înseninează : meditațiunea este completă, procesul studiat — a dobândit o idee clară de toate elementele ce-l constituie.

Și această idee, care acum a coprins toată inteligența lui, se desfășoară în mintea lui cu o lămurire, cu o frumuseță de care nu-și pot face idee acei ce ne aud vorbind pe la Tribunale, unde ne distrage impaciența unora, întreruperile altora și unde avem nevoie de vorbe, care nu traduc decât în mod imperfect cugetările noastre.

Iaca cea mai frumoasă răsplată a avocatului !

Cine n'a văzut răsărind, din lungi meditațiuni, ca un soare, lumina vie a unei idei bine înțelese, cine n'a simțit în inima lui căldura unei convicțiuni profunde, cine n'a văzut toată ființa sa cuprinsă de voluptate la contemplarea acelei idei, la căldura acelei convicțiuni, unul ca acela e de plâns, or câți bani ar câștiga : căci n'a gustat fructul cel mai frumos al profesiunei sale !“

Pagina aceasta așa de caracteristică vă poate da o idee și de concepția ce și face Păucescu despre meșteșugul de avocat și de stilul lui : stil calm, sobru deși colorat, lipsit de orice trepidație. Stăpân pe cugetarea lui, pe condeii lui, el e stăpân și pe sine înșuși.

Orator convingător și abundent, Păucescu a fost totuși departe de a fi un limbut. El dacă a cultivat vorba, a cultivat încă mai mult tăcerea. Dacă i-a plăcut lupta în pretoriu și în viața publică, i-a plăcut încă mai mult izolarea în biroul lui, în fața coalei de hârtie albă sau a autorului de predilecție deschis înăinte-i.

Pentru el, ca pentru ori-ce înțelept, domeniul tăcerii a fost mai sfânt încât decât acel al zgomotului.

Persoana lui fizică era tot atât de expresivă și de interesantă ca și ființa lui morală.

Puțin la trup, mărunț și uscățiv, cu o figură pală de ascet încadrată de o barbă neagră, de timpuriu năpădită de fire de argint, dominată de o enormă frunte boltită de fildeș, de sub care doi ochi ageri dar blajini aruncau văpăi de inteligență, din când în când estompate de negurile visărei, în timp ce pe buzele subțiri un surâs aproape imperceptibil și acela stăpânit, atenua întru cât-va asprimea ce o răspândea pe această caracteristică fizionomie contrastul dintre umbrele și luminile ce o alcătuiau.

Figură și fire de intelectual dezbrăcat de tirania simțurilor, avântat spre speculațiunile abstracte, aristocrat al cugetărei, admirabil echilibrat și de o mare înălțime morală. Nu pot mai bine să desăvârșesc portretul acesta ce am încercat să schițez, decât adăogindu-i următoarele însemnări asupra lui Păucescu ale poetului Vlahuță, care i-a fost un mare prieten și admirator :

„Un nobil visător, într-o inflăcărată fire de oștaş, pururea gata de jertfă, ascunzându-și propriile dureri pentru a nu tulbura cu strigătul lor bucuria celor l'alți—căci toată ființa lui era blândețe, bunătate și iubire. Un om care cu privirea, cu vorba, cu toată ființa lui

îți spunea: lubește-ți neamul tău mai presus de orice și fă și tu ceva pentru el!”

Și în adevăr — lucru minunat și care vădește pătrunderea de cercetător de suflete al lui Vlahuță, — vorbele aceste ce-i atribue lui Păucescu le regăsim aproape textual în testamentul acestuia, care se încheie cu recomandăția făcută fiilor lui, cu limbă de moarte: „fiți cinstiți, fiți muncitori și iubiți-vă țara mai mult ca ori-ce”.

Indată după intrarea lui în barou, Păucescu fundează împreună cu mai mulți fruntași ai baroului și ai magistraturei, o *Societate juridică*, care-și propune să studieze problemele de drept și legislație și în care el își rezervă rolul modest de redactor-general, Președinția societății revenind lui C. Bozianu.

Prima manifestare a acestei Societăți fu întemeierea ziarului „*Dreptul*” care dela 71 și până azi timp de jumătate veac împlinit, n’a încetat de a fi tribuna liberă în care toate opiniile se puteau întâlni, toate talentele se puteau afirma.

Este foarte interesant de a reaminti cum Pencescu ca prim-redactor motivează aparițiunea acestui organ și cu ce pătrundere clar văzătoare îi schițează menirea în lumea juridică:

„Se fundează *Dreptul* pentru că foile periodice sunt cel mai puternic mijloc de civilizație fiind cei mai mari propagatori de idei și de cunoștinți printre oameni.

Această revistă își propune a lămuri și vulgariza principiile cele mari de Drept și de Economie politică care e așa de strâns legată cu dreptul.

Va discuta din punctul de vedere al intereselor și al trebuințelor noastre naționale lacunele ce prezintă

legislația noastră și diferitele proiecte ce se vor depune în corpurile legiuitoare.

Dar mai ales Dreptul se va aplica a da la lumină tesaurile de muncă și de cunoștințe ce magistrații cei buni depun în sentințele lor și mai presus de toate a exercita un control respectuos, dar sever asupra sentințelor în cari principiile dreptului ar fi neînțelese sau violate.

Voim a contribui la buna administrare a justiției și pentru a împlini această sfântă misiune nu trebuie să cruțăm nimic. Justiția este fundamentul etern al oricărei civilizații“.

Programul acesta este aproape pe de a întregul realizat în primii ani de aparițiune ale acestei publicații când Păucescu îi închină o muncă neobosită.

Nici odată revista Dreptul nu a fost mai variată, mai substanțială, mai interesantă ca pe atunci, și numai grație lui Păucescu. Nu e număr din acei ani în care el să nu ocupe câteva coloane cu studii, monografii, adnotări, bibliografii, polemici, recenzii, pe lângă materia inepuizabilă din tratatul asupra obligațiilor, cu care ani de zile alimentează colecția Dreptului.

* * *

Dar activitatea de publicist a lui Păucescu nu se mărginește aci, el abordează și presa politică cu egal succes și urmărește literatura cu un viu interes. În casele sale s'au ținut ședințe literare memorabile la care au participat fruntașii literaturii noastre.

Articolele publicate în *Timpul* sub pseudominul *Censor* stau alături cu paginile politice cele mai frumoase ale marelui Eminescu, primul redactor de pe atunci al *Timpului*.

Ce admirabil analizează în ele și pune în relief contrastul ce există la noi în țară între fond și formă, între instituțiile ce ne-am hărăzit, între legile ce ne-am făurit, copiindu-le de aiurea, și între moravurile și apucăturile noastre!

„Avem, zice el, la 1880 o constituție foarte liberală și o organizare administrativă foarte despotică, cum am zice un corp de tiran cu un bonet frigian pe cap.

Constituția noastră este constituția Engliterei, mai puțin forțele conservatoare menite a cumpăni statul.

Organizarea noastră administrativă este, afară de foarte mici excepțiuni, organizarea inventată de Napoleon I-u, adică cea mai puternică mașină de dezpotism și de tiranie, ce-a inventat vre-odată mintea omenească.

Constituția noastră voește ca individul, să fie liber și inviolabil, organizațiunea noastră administrativă îl dă legat în mâna unei puteri pe care nimeni nu o precumpenește“.

Acolo însă unde Păucescu s'a prodigat ca ziarist a fost în *Epoca*, pe care a și fondat-o și al cărei prim-redactor a fost de la primul număr din 1885 și până în 1887.

E foarte curios de urmărit la Păucescu procesul psihic prin care din pașnicul cărturar, din seninul comentator de texte învechite, mediul și împrejurările au făcut un luptător aprig, un polemist neînduplecat, aproape un panfletar. — Redacția *Epocei* este laboratorul magic, în care se operează această curioasă metamorfoză. În atmosfera trepidantă a acestei săli de redacție spre care se îndreptau toate nemulțumirile de atunci, toate dezamăgirile celor înfărcați de putere, toate urile răscolite în potruva regimului lui Ion Brătianu și aci se amplificau, se exasperau și în urmă se

repercutau în toate direcțiile prin înrăurirea slovei tipărite, Păucescu n'a putut rămâne neatins de molima patimelor dezlănțuite, ci ele l'au cucerit încet, încet, până au ajuns a-l robi și a-i preface firea.

La început, când a luat direcția Epocei scria articole în care se ocupa de chestii de drept, de procedură, de doctrină. De la un timp însă, începe a critica actele guvernului, vorbele miniștrilor, atitudinea Regelui și treptat diapasonul se ridică, atacul devine mai impetuos, critica mai acerbă și mai fără de măsură.

De multe ori, verbul lui este mai aspru și mai drastic de cât acel al colaboratorilor lui, ceea ce nu e puțin lucru, doar aceștia erau un Delavrancea, un A. D. Holban, un Balș, un Costa-Foru, sau unul ca acela despre care, bătrânul L. Catargi a spus cu miezoasa-i vorbă răzășască: „Băețanu acela multe pozne are să ni facă“.

Păucescu ia o parte înflăcărată la campania tot mai exagerată, tot mai nedreaptă ce se dezlănțue în potriiva guvernului și partidului liberal, el luptă în primele rânduri, lovește cu putere și are curajul să se războiască cu adversarii cei mai de temut ca Eug. Stătescu, ca P. P. Carp. și junimiștii lui aliați pe atunci cu liberalii și chiar să atace coroana.

De un ministru pus la strâmtoare de o interpelare și scăpat numai prin intervenția personală a Premierului Păucescu spune: „asemenea oameni sunt ca vasele de aramă, — cu cât sunt frecate mai mult, cu atât lucesc mai tare“.

Iar de un alt ministru zice: „loviturile unui astfel de om onorează, — numai favorurile lui mânjesc!“

Despre Ion Brătianu, recunoscându-i totuși meritele, el zice în Sala Orfeu: „Se povestește în mitologie că Bacus, voind să răsplătiască pe un rege al Frigiei de

ospitalitatea ce-i dedese, i-a dăruit, după cererea lui, darul de a transforma în aur ori pe ce punea mâna. Din această cauză nenorocitul ajunsese să moară de foame și de sete, căci și pâinea și apa ce lua în mână se transforma în aur.

Nou Midas, D-l Brătianu iubind din cale afară uneltele servile și mlădioase va fi dobândit darul de a transforma în unelte pe toți oamenii pe cari pune mâna. Și, fiind-că oamenii, lipsiți de demnitate, sunt lipsiți și de conștiință, d. Brătianu transformă în mișei pe toți acei ce-l apropie. În zadar, nenorocitul, ar pricepe acum cât e de funest darul ce a primit; în zadar ar voi, ca și Midas, să scape de dânsul, în zadar ar voi să vadă împrejurul său oameni, el nu întâlnește de cât unelte“.

M. S. Regelui, pe care, Păucescu nu se sfiște să-l puie în cauză, îi zice : „Regele are obligația de a protege de o potrivă ambele partide, de a ține cumpăna dreaptă și asta n'a făcut-o.

Când suntem persecutați noi opoziția, și M. Sa să sprijin guvernului care ne persecută, El se face complicele persecuției și e natural atunci ca oamenii care suferă acele persecuții, să ajungă a'l considera ca vrăjmaș.

Nu ne sfiim a declara că, monarhia constituțională ast-fel practică, nu numai că nu aduce nici un bine, dar constituie un pericol național și duce drept la catastrofe“.

Și în alt număr din Epoca el mai zice :

„Ce fel de om este Regele? De piatră să fie și tot s'ar înduioșa de atâ.ea plângeri, s'ar îngriji de atâta corupție, s'ar indigna de atâtea mișelii ! Ce însemnează atâta nepăsare ?

Născut într'o țară în care domnește cea mai severă

disciplină, — cum suferă atâta destrăbălare? Având cele mai bune tradiții de onoare și demnitate, — cum rabdă înprejurul său atâta corupțiune? — Usând de cea mai strictă economie în averea sa personală, — cum primește atâta risipă în averea Statului?

Și neștiind nimeni să răspundă, lumea-i redusă la această tristă reflecție: „Dar ce-i pasă neamțului de țara românească? El ia regulat leafa, cumpără case și moșii și pe noi ne lasă să împărțim părul cu furca“.

Și în fine, mai iată o pagină care merită să fie scoasă din neantul uitărei și lăsată să-și radieze strălucirea ca un juvaer de preț scos din o comoară îngropată. Aci Păucescu citează din Tacit și-l parafrazează, aproape însă că-l și egalează ca vigoare a stilului. E un articol intitulat: *Delatorii* :

„A fost un timp trist pentru omenire, timpul numit *secolul lui August*. Credințele cele vechi pieriseră și noua credință nu venise încă să încălzească pe oameni cu mângâierile și făgăduelile ei. Luptele între patricieni și plebei se terminase prin victoria acestora.

Patricianii căzuseră pentru veci cu Catone, cu Cicerone, și în fine, la Filipii cu Casius și Brutus. Dar împreună cu dânșii, perise virtutea, elocința și libertatea—singurele ce mai dau preț vieței.

Se simțea în lume un gol întunecos și rece și o frică superstițioasă de nimicnire. Un urât negrăit precipitase lumea într'o corupție bestială. De asupra tuturor acestor ruine se înălțase August.

Trăsese pe nesimțite asupra-i prerogativele Senatului, ale magistraților, ale legilor, fără să aplece privirea asupra celor care căzuseră prin războaie și proscritii, iar ceil'alți erau cu atât mai săltați în averi și slujbe, cu cât se precipitau mai repede în servitute.

În această stare de înjosire, din ferberea patimelor murdare și a poftelor neînfrânate, răsări în Societatea romană o racilă hidoasă, desgustătoare — *delatorii*: oameni de nimic, care pentru bani, acuzau pe cetățenii cei mai demni și mai onorabili de vrăjmași ai poporului și cereau osândirea lor.

Această lepră se întinse repede în societatea romană.

Cei mai desprețuiți își făcură o profesie din a acuza pe acei pe care tiranul voia să-i piarză.

S'au văzut frați acuzându-și frații, s'au văzut copii acuzându-și părinții; căci era așa de bine plătită această infamă profesie, de Capito și Marcus, acuzatorii lui Traseas câștigase câte 5 milioane sesterțe pentru că dăduse pretext lui Tiberiu ca să ucidă pe acest mare cetățean, a cărui viață stoică era ca o dojană mută dar energetică, contra tiraniei și a lașității.

Istoria ne-a păstrat numele primului delator, se numea Crespinus. El, zice Tacit, a început această practică pe care în urmă o făcură celebră nenorocirile timpurilor și obrăznicia oamenilor, căci sărac, necunoscut, neastâmpărat, începu a ațâța cruzimea principelui prin scrisori anonime și de o dată puse în primjdie fără răgaz pe cei mai străluciți cetățeni, ca să câștige credit la unul cu scârba tuturor; el a dat exemplul pe care toți cei ce l'au urmat s'au făcut din săraci bogați, din desprețuiți, — de temut.

Astfel fură delatorii la Roma!

De atunci împrejurările s'au schimbat și în timpurile moderne delatorii nu mai scosese capul de cât un moment, în zilele cele mai sângeroase ale revoluției franceze. Atunci, câteva foite murdare, în capul cărora era *Père Duchesne* și oratorii desmățați de prin cluburile de atunci, începură a acuza pe cetățenii cei mai distinși prin poziția lor că au conspirat cu streinii,

că sunt vrăjmași ai poporului, și vagabonzii de uliți, transformați în magistrați, executau omorurile mișelești cari au răpit Franței pe cei mai aleși dintre cetățeni.

Cine s'ar fi gândit că această murdară profesie va putea vreodată să se exercite în țara noastră ?

Și cu toate aceste, ne-a fost dat să vedem, sub guvernul D-lui I. C. Brătianu răsărind din putreziciunea colectivistă, sămânța otrăvită a delatorilor.“

Dar publicistica nu e singurul teren străin dreptului pe care s'a aventurat avocatul Păucescu și lucrul nu e de mirat. Un avocat, D-lor, prin însăși firea profesiei sale nu poate rămâne strein pulsațiilor vieții mediului în care trăește, manifestărilor lui variate, ci din potrivă, fiind, cum zicea Păucescu, la întretăierea drumurilor pe care se poartă interesele materiale, ideele morale și dreptatea, el, vrând nevrând trebuie să participe la diferitele lor acțiuni și reacțiuni reciproce și să-și apropie rezultatele derivând din ciocnirea lor.

Avocatul, aplecat mereu asupra vârtejului intereselor, asupra maëlstromului patimelor omenești, e mai îndreptățit ca orice alt om din societatea în care viețuește să-și însușiască pe *nihil a me humani alienum puto* al poetului Terențiu.

Astfel se explică de ce avocatul nu poate să rămâie unilateral confinat în cadrul ocupațiilor sale profesionale propriu zise, ci trebuie să se exteriorizeze și să radieze în toate direcțiile. De aceea îl vedem și profesor, și legiuitor, și financiar, și om de guvernământ, și tot ce vreți.

Spre deosebire de gazetărie despre care s'a spus că duce la tot, — *à condition d'en sortir* — avocatura duce și ea la tot ce se poate într'un Stat, cu condiție însă din potrivă, de a rămâne în cadrele ei.

Dar poate că în această înclinare mai e și un imbold tainic al firei omului, anume acela de a lăsa ceva pe urma sa care să-i supraviețuiască și să rămâie pe cât se poate în memoria urmașilor. Vorbele avocatului în pretoriu oricât de frumoase, de înaripate, argumentările lui oricât de convingătoare nu trăesc de cât o clipă, clipa în care au fost rostite pentru a cădea în urechea unui auditoriu somnolent ori stăpânit de alte preocupări.

Exercițiul profesiei lui nu poate dar chezășui avocatului mijlocul de a-și asigura nimbul acela al gloriei sau al celebrității spre care tind sufletele alese, și atunci avocatul este nevoit a lua și el calea ce stă la îndemâna tuturor: aceea a faptelor mari sau acel a creațiunilor de artă, pentru a-și asigura trăinicia amintirii în memoria lumii în care trăește.

Iată pentruce când se încumetă cineva să vorbească despre viața și opera unui avocat mare cu adevăr, nu se poate mărgini să atingă numai latura lui pur profesională, ci fatalmente trebuie să-l urmăze pe celelalte tărâmurii pe care și-a afirmat personalitatea, pe care și-a risipit energia și prisosul însușirilor cu cari a fost înzestrat de fire.

Nu vă veți mira dar D-lor, că deși ne aflăm aci într'un cerc profesional, oarecum de specialitate, după ce v'am vorbit de Păucescu ca jurist și ca avocat, cată vă vă vorbesc acum de Păucescu și ca economist, ca om politic, ca bărbat de Stat, ipostase, în care de altfel, nu a făcut de cât să folosească și să pună în aplicare însușirile și cunoștințele ce l'au caracterizat și ca avocat profesionist.

El a fost primul bărbat care a văzut clar în problema agrară și a presimțit primejdia, care din cauza raporturilor de neo-iobăgie, — cum le-a zis Gherea,

dintre marea proprietate și săteni, — clocotia la țară și care a făcut explozie la 1907. —

El este primul român, care a tulburat răsfățul în care se delectau clasele noastre stăpânitoare, pentru a le atrage luarea aminte asupra primejdiei ce amenința țara; el e primul care a dat semnalul de alarmă și în fața oligarhiei noastre uimite a evocat cuvintele fatidice ce Biblia ne spune că apăreau cu slove de foc pe păreții ce adăpostiau când-va orgiile regelui Baltazar.

Încă din 1888 cu 9 ani înainte de răscoala agrară, de răzmirița, care a zguduit țara noastră din temelii și a adus-o la două degete de prăpastie, Păucescu dela tribuna publică a Ateneului, spunea într'o conferință asupra „stărei țăranilor“ :

„Trebue să ne punem în cap odată că stăm pe un vulcan și dacă patriotismul nu ajunge ca să ne îndemne a lua măsurile trebuitoare de îndreptare, cel puțin să ne îndemne instinctul de conservare, frica. De ce? *Pentru că protestarea țăranilor împotriva soartei ce li se face, se poate transforma în una din cele mai grozave cutremure sociale*“.

Cuvinte de augur și proorocie înfricoșată nu a unui vraciu exaltat capabil de viziune la distanță, ci a unui observator clar văzător, a unui om documentat asupra aceea ce-l înconjoară și putând discerne reacțiunile firești în viitor a unor împrejurări certe din un moment dat.

În adevăr, el cunoștea pe țăranul și situația lor materială nu după scenele idilice din tablourile amicului său Grigorescu, ce împodobeau pereții cabinetului său de lucru, nici din pastelurile bardului de la Mircești, cu lectura cărora se delecta, ci o cunoștea adevărat și după constatările unor oameni de știință ca D-rul

Istrati, care în cartea sa *O pagină de istorie Contemporană*, după ce descria starea mizerabilă a săteanului, după ce constata degenerarea rasei în el, progresele paludismului, ale pelagrei, ale alcoolismului la sate, exclama cu durere: „*Plângem pe paria al Indiei, dar nu vedem și nu auzim piânsul alor noștri*“.

Li mai cunoștea din constatările D-rului Manolescu, dela care, în conferința sa citează pasajul: „la o alegere de primar în com. Calvini între 108 țărani n'am văzut de cât 4 albiți de vârstă și viguroși, tot restul era numai sub 45 ani. — În un număr de 50 flăcăi am văzut la $\frac{1}{2}$ din ei pipernicirea, decolorarea și zbârcirea ce insuficiența de hrană dă tegumentelor, expresia unor bătrânețe premature și a unui lanced stimul și pre față și în mișcarile lor. Acestea erau cu atât mai aparente cu cât, ici și colo în hora nunței, sălta câte un robust cioban, ori fiu de cârciumar sau de primar, sub picioarele căruia duduia pământul. S'au dus timpurile când se zicea: dacă vrei un tip de sănătate să te duci la țară“

Li mai cunoștea pe săteni și din descrierea călătorilor străini în trecere pe la noi prin țară, precum este aceea a lui William Mac-Michael (opul *de la Moscova la Cospoli*) din care ne citează următorul zguduitor pasagiu:

„Inserând ne-am adăpostit într'o colibă, cea mai mizerabilă din câte ni s'a întâmplat a vedea vre-unuia din noi. Era o adevărată cavernă de troglodit: o tindă aproape de tot descoperită, plină de pasări domestice formă intrarea într'o subterană în care ne-am coborât pe 3 trepte și unde am găsit 2 mueri și 3 copii pitu-lați împrejurul câtorva surcele arzând pe vatră.

Tovarășul meu fusese în Nubia și Egipt. Eu însumi am văzut colibele din Finlanda, Grecia și Sicilia, dar

amândoi am fost siliți a recunoaște că nicăeri n'am petrecut noaptea într'o gaură mai ticăloasă.“

Toate aceste constatări Păucescu și le însușește după ce le-a verificat exactitudinea, ba mai adaogă de la el și zice: „Starea sătenilor noștri este, în multe părți atât de rea, încât rasa românească degenerază și piere. Generațiile devin din ce în ce mai slabe, mai bolnăvicioase, mai leneșe, mai incapabile de muncă corporală și de muncă intelectuală. Și întrebarea pe care ne-o punem este cea de a ști: prin ce mijloace vom opri această degenerare a neamului nostru; prin ce mijloace vom ajunge să avem o populație robustă și capabilă de a lupta și de ași ține locul între celelalte rase?“

Față cu asemenea constatări strigătul lui Păucescu că stăm pe un vulcan, cum am mai spus, nu era acel al unui exagerat arivist setos de a atrage luarea aminte asupra lui, nici a unui energumen-detractor al oligarhiei noastre, ci acel al unui patriot luminat, vorbind după cum zice el: „în numele ordinii publice amenințate, în numele independenței naționale ce poate fi pusă în pericol“.

Dar, D-lor, dacă Păucescu vede clar răul, primejdia amenințătoare, el ca adevărat bărbat de stat, vede și leacurile ce se impun.

În conferințele sale asupra stărei sătenilor preconizează o serie de reforme și de măsuri practice menite a împiedica împilarea sătenilor prin învoeli oneroase, a înlătura conflictele dintre ei și proprietari și deci a contribui la îmbunătățirea stărei lor.

Nu voi insista asupra măsurilor propuse, azi banalizate dar atunci noutăți, ca de pildă: răspândirea cunoștințelor practice agricole printre cultivatorii de pământ, înființarea de școli de agricultură în fiecare

județ, îmbunătățirea Administrației, adoptarea sistemului cultivei intensive a pământului, libertatea tocmelilor agricole — dar ceea ce mă voi grăbi a semnala este că încă de la 1888 Păucescu propune unele măsuri, la care din nenorocire târziu de tot s'a recurs și care dacă s'ar fi aplicat de atunci, altă îndrumare ar fi luat lucrurile în țară, și altele ce nu s'au aplicat de loc, și cari dacă s'ar fi adoptat, de bună seamă că ar fi avut darul de a schimba lucrurile cu totul.

Așa, el propunea înființarea de izlazuri în fie-care comună, cece nu s'a realizat de cât în parte mult mai târziu, adevă în 1908 și s'a generalizat numai acum în urmă, după expropriere.

Mai preconizează împărțirea moșiilor Statului la țărani în loturi, cu plata în anuități, loturile aceste fiind decretate inalienabile și indivizibile. Spre a se spori cantitatea de împărțit astfel, statul ar cumpăra cu această destinațiune, proprietățile particulare ce ar fi de vânzare în oarecare condiții, și apoi le-ar împărți la săteni, după aceleași norme ca pe cele l'alte proprietăți ale lui.

În această propunere se poate întrevedea ideea viitoareii instituțiuni, care s'a întemeiat mult mai târziu sub numele de Casa rurală și a servit de organ pentru transmiterea către săteni, în loturi, a multor latifundii boerești.

Când ca Ministrul al Domeniilor a fost chemat să aplice legea pentru înstrăinarea bunurilor Statului din 1889, care a creat tipul lotului mic de 5 ha, Păucescu a aplicat'o interpretând'o în sensul că lotul nu trebuie să fie dat uniform numai de 5 ha celor ce n'au pământ de loc, ci trebuie dintâi să se completeze celor ce n'au pământ îndestulător, atât cât le lipsește până să li se formeze un lot de 5 ha, și numai în

urmă, să se dea și celor cari n'au pământ de loc câte un lot întreg de 5 ha.

Prin această interpretare să asigură suprafața de pământ indispensabilă pentru a hrăni o familie, celor ce aveau deja o gospodărie agricolă formată, dar nu aveau pământ îndestulător pe care să se hrănească, celor ce posedau oare care unelte agricole, celor dați la munca câmpului și care aveau deci tragerea de inimă necesară ca să lucreze pământul, în timp ce prin interpretarea opusă, care a fost cea a D-lui P. P. Carp, s'a dat loturi la toți proletarii nelegați de glie, la lăutari, la țiganii lingurari, dela care pământul în scurtă vreme a trecut în mâinile speculanților satelor, a cârciumarilor.

Că concepția lui Păucescu era cea întemeiată și practică se vede după rezultatele dobândite și cu un sistem și cu cel'alt, în urma cărora interpretarea lui Păucescu, adică cea a lotului de complectare, s'a admis și în sistemul noiei legi de expropriere, care s'a pus acum în aplicare și sta la baza economiei acestei ultime legiuiri.

Dar principala măsură în care-și puneia nădejdea în viitor Păucescu, și pentru înfăptuirea căreia a dus luptă grozavă în parlament și în presă cu Petre Carp, a fost scoaterea din legea învoelilor agricole a constrângerei, adică a executărei silite a muncitorului la lucru și înlocuirea arendărei pământului către săteni pe muncă sau pe bani, prin generalizarea în țară a sistemului de cultură a muncii pe produse, adică a *meteiaului*.

În adoptarea sistemului acesta al *meteiaului* adică a *metecăniei* dintre proprietar care aduce în asociație pământul și a cultivatorului care aduce munca, spre a se împărți, în natură, într'o proporție convenită, produsele

rezultând din cultură, el vede un fel de panaceu, adică atât îmbunătățirea soartei proprietarului, care nu va mai avea să facă sătenilor avansuri în bani, pentru care băncile îi iau dobânzi uzurare, și sunt de o recuperare aleatorie, — cât și îmbunătățirea situației țaranului, căci el prin cultivarea pământului pe seama lui va trage un folos mai mare de cât din simpla închiriere a brațelor lui. De aci urmează să mai decurgă și îmbunătățire a cultivei în genere a pământului — cea ce nu poate fi decât spre folosul economiei generale a țării.

Foloasele aceste sunt pe larg documentate în substanțiala expunere de motive, cu care Păucescu însoțește contra-proiectul de lege asupra tocmelilor agricole, pornit din inițiativa unui grup de deputați conservatori din Camera de la 1893, spre a fi opus proiectului prezentat de P. Carp ministrul de Domenii în guvernul L. Catargi.

Vă mărturisesc D-ilor, că în cariera mea administrativă, cât și acea de om de legi, — afară de legea destiințării accizelor a D-lui Em. Costinescu, pe care o consider ca un capo-d'operă de legiferare, nu mi-a fost dat să văd o lege mai clar, mai lapidar, mai practic alcătuită ca aceasta.

Sunt încredințat că dacă proiectul acesta de lege ar fi trecut prin Cameră în locul legii D-lui P. Carp, care a lăsat să se perpetueze spoliarea cea mai neomenoasă a săteanului de către proprietari și arendași, — el ar fi avut de efect de a îndulci relațiile dintre aceste două clase prin asocierea lor grație meteiajului, așa că am fi evitat grozava zguduire de la 1907 și am fi realizat, fără convulsioni, marea prefacere rezultând din trecerea mării proprietăți la țărani prin expropriere și împroprietărire, iar de altă parte am fi evitat și criza de sub producție de astăzi, din pricina căreia

într'o mare măsură a rezultat și deprecierea leului și scumpirea vieții noastre de toate zilele.

Dar contra-proiectul prevăzător al lui Păucescu a căzut, experimentarea metayajului nu s'a mai încercat, ci a triumfat, — dar numai punând chestia de încredere — d. Carp împotriva lui Păucescu care se ridica cu energie în potrive menținerii în proiectul de lege a silniciei, adică a executării silite la lucru a săteanului recalitrant; în potrive dreptului acordat Primarului să tranșeze el chestia daunelor rezultând din neexecutarea contractului de învoială, agricolă, stabilind ispașa de plată, în loc de a se rezerva acest drept justiției, ca în dreptul comun; cum și în fine, împotriva favorizării muncii la tarla, din cauza căreia țăranul trebuind să muncească întâi tarla proprietarului, pentru seama lui nu-i rămânea să lucreze de cât când vremea se întârzia, sau când recoltele erau pe cale să se scuture, cea ce nu putea de cât să contribuie a-i înrăutăți situația, a-l sărăci.

Păucescu nu se sfia să spuie: „D. Carp n'a îndrăznit să atingă interesul celor privilegiați, a voit să lingușească prejudecățile clasei din care face parte și să-și menajeze o popularitate nesănătoasă în paguba intereselor generale ce-i sunt încredințate.

Ast-fel cu toate bravadele sale, d. Carp, s-a arătat fricos până la dezertune și cu toate trâmbițatele D-sale cunoștințe s'a dovedit ignorant până la încăpățănare“.

Și în adevăr, în loc să se îmbunătățiască situația ea s'a înrăutățit, tocmelele agricole au devenit tot mai apăsătoare, raporturile dintre muncă și proprietate tot mai aspre, nemulțumirile de jos tot mai pronunțate, în timp ce oligarhia noastră o clipă îngrijită de mișcările izbucnite și de prevestirile sinistre ale lui Păucescu și-a reluat inconștienta-i nepăsare și a pornit a

lăsa lucrurile din nou să-și urmeze cursul lor la întâmplare până ce dezastrul a venit în 1907.

Dar am vorbit în treacăt despre oligarhie, un cuvânt de care s'a cam abuzat în timpul din urmă, căutându-se a-l devia de la adevărata lui semnificare pentru a i se da un înțeles de castă, de clasă privilegiată închisă, de a-l confunda chiar cu un partid politic — cea-ce e cu totul falș.

Adevărul e că oligarhia noastră e deschisă tuturor ariviștilor, tuturor parveniților și e chiar infestată de aceștia, în loc de a fi un receptacol pentru cei cu adevărate merite și aceasta e cusurul ce i-l reproșă Pău-cescu, căci astfel înțelegeă oligarhia se cam confundă cu demagogia și de aceasta el avea oroare.

După cum Gambeta repetă cu îndărătnicie: *le clericalisme voilà l'ennemi*, tot așa Pău-cescu nu pregeta să strige: demagogia iată dușmanul! Repulziunea lui pentru demagogi este aproape o fobie, și pentru a-i vesteji, el întrebuințează cele mai aspre cuvinte ce posedă în vocabularul său de om blajin și cumpănit. Ast-fel el spune că: „dacă aristocrația are rugina sa care e nepotismul, democrația are cangrena sa care este demagogia“, și în altă parte zice: „demagogia este agonia vieții politice“.

Iată cum îi vede el pe demagogi: „oameni cu inteligență mărginită dar cu spiritul repede, care decid îndată toate chestiunile cele mai grele pentru că nu văd dificultățile lor, totdeauna gata de a discuta pentru că sunt dedați a vorbi fără să se gândească; care se fac apărătorii tuturor ideilor ce sunt la favoare pentru că nu au convincțiunile lor proprii; prin vorbe, când sforăitoare, când duioase, prin suspinuri prefăcute, dobândesc o influență considerabilă asupra mulțimei

care n'are destule cunoștințe pentru a-i înțelege, nici destulă experiență pentru a-i cunoaște“.

În locul acestor nepregătiți și nechemăți Păucescu voește folosirea în guvernare numai a oamenilor competenți, a acelor vrednici și cu merit și în aceasta doar stă tot conservatismul său. El zice în opusculul său despre *partidele politice* publicat în 1871: „organizația politică trebuie întocmită astfel încât mai întâi asupra fiecărei chestiuni, să fie chemați a se pronunța nu toți ci numai cetățenii cei mai competenți și pe urmă soluțiunea dată de aceștia să fie controlată la lumina mare de alți bărbați competenți și cu mai multă experiență, și toți aceștia controlați de toată lumea. Organizarea cea mai bună a societății este cea care supune chestiunile celor competenți de a le rezolva și care dă timp ideilor să se ciarnă, să se discute pentru a se alege ce e bine și drept asupra fiecărei chestii“.

Spre acest sfârșit el vedea necesitatea existenței partidelor politice în Stat, dar nu a multe, ci numai a „două — unul liberal și unul conservator — și zicea : existența partidelor este o condiție neapărată a mersului regulat al unui guvern parlamentar. Ele sunt atât de necesare, încât încetează numai când se desființează instituțiile libere, când încetează libertatea. Așa la Roma, lupta a încetat între cele două partide numai când libertatea murise. Tot așa în Franța sub tirania lui Napoleon, în Anglia sub dictatura lui Cronwell“.

Ideile lui în materie politică nu erau cătuși de puțin reacționare, ci mai de grabă adevărat liberale, clasic liberale.

În numele lor el combate pe Ion Brătianu reproșându-i că viza a-tot puternicia în stat, suprimarea liber-

tăței și tot în numele lor combate pe P. Carp și junimismul.

Tot de asemenea când vede partidul conservator sub dominațiunea fracțiunii junimiste alcătuind un guvern din grația Regelui, lipsit de adevăratul control parlamentar, cu tendințe internaționaliste, nu patriotice, și cu veleități de socialism de Stat, el își dă seama că nu mai are ce căuta în partidul conservator și cu gestul tragic al eroinei lui Ibsen, el părăsește casa conservatoare, trăgând ușa după el.

Tot în numele acestor idei are loc mai târziu trecerea lui senzațională la partidul liberal, pe care-l combătuse cu atâta vrăjmășie și în rândurile căruia moartea îl găsește ca Vice Prezident al Camerei din 1897.

Nu a fost nici o apostasie în actul acesta, nici o renegare a credințelor cărora își închinase talentul și energia, ci o consecință foarte firească.

El își zicea că partidul liberal după ce trecuse prin purgatoriul opoziției, își reformase programul, își priminise cadrele cu oameni noi, dădea cheazășia că va realiza mai bine năzuințele de ordine, libertate, democrație și progres ce-l însuflețau și de aceea uitând trecutul, trecând peste prejudecăți i-a întins o mână leală și n'a pregetat să se înscrie în rândurile lui ca simplu soldat.

Pe el nu l'a mânat nici o ambiție personală, nici un parapon, nici un egoism, ci numai un idealism curat, o adevărată consecință în idei și sincera iubire de țară.

* * *

Și acum cred că pot să mă opresc. Am spus de ajuns pentru a caracteriza și omul și opera.

Am spus de ajuns de asemeni pentru a legitima afirmațiunea pe care am făcut-o că Păulescu se poate

ridica peste vremuri cu siguranța că trebuie să fie prețuit la adevărata lui valoare.

Opera lui e remarcabilă, iar omul a depășit cu mult proporțiile ce caracterizau la strămoșii noștri romani entitatea pe care o proslăveau sub numele de *vir bonus*.

În tot cazul un exemplar superior de umanitate, ca floarea heliotropului orientată pururi spre soare-răsare — îndreptat și el veșnic tot spre mai mult adevăr, tot spre mai multă dreptate, tot spre mai multă lumină.

